

Tadqiqot.uz

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

No 20
30 сентябрь

conferences.uz

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 20-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
23-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
20-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-23**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
20-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-23**

ТОШКЕНТ-2020

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 20-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 сентябрь 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 19 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиши йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга баршиланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илфор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, очимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фарғона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шоҳида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш худудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажида Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Воҳидова Меҳри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобоҳонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманган мухандислик-курилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.Ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлантириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлантириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Сахифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

АГРОПРОЦЕССИНГ РИВОЖЛАНИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ

1. Акромов Баҳтияр Ақмалович

ЎЗБЕКИСТОНДА ПИЁЗДОШЛАР (ALLIACEAE) ОИЛАСИГА МАНСУБ САБЗАВОТЛАРНИНГ ЗАРАРКУНДАЛАРИНИ ЎРГАНИШ БҮЙИЧА ОЛИБ БОРИЛАЁТГАН ТАДҚИҚОТЛАР 7

2. Махаммедов Матвой Қурбаналиевич

ИССИҚХОНАДА ЕТИШТИРИЛАДИГАН ЭКИНЛАРНИ ХИМОЯ КИЛИШ УСУЛЛАРИ 9

3. Э.Ашуроғ

ГИДРОПОНИКА ШАРОИТИДА АЧЧИҚ ҚАЛАМПИР ЕТИШТИРИШ ТЕХНОЛОГИЯСИ 11

4. М.Г. Азимова

КАС ВА КАРБАМИД ЎҒИТЛАРИ АСОСИДА ТАЙЁРЛАНГАН СУСПЕНЗИЯ МЕЬЁРЛАРИНИНГ ҒЎЗАНИ ГУЛЛАШ ДИНАМИКАСИГА ТАЪСИРИ 13

5. Муротов Нуршод Фарходович, Шарифова Шахноза Кучкаровна

СИЙДИК ЙЎЛЛАРИ ИНФЕКЦИЯЛАРИДАГИ УНДИРИЛИШ КЎРСАТКИЧЛАРИГА ТАЪРИФ 15

6. Э.Ашуроғ

САБЗАВОТЧИЛИКНИНГ ХОЗИРГИ ВА КЕЛАЖАК ИСТИҚБОЛИ 16

7. Э.Ашуроғ, С.Мамадалиева

ИССИҚХОНА ЭФФЕКТИ САЙЁРАМИЗНИНГ ГЛОБАЛ МУАММОСИ 18

АГРОПРОЦЕССИНГ РИВОЖЛАНИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ

ЎЗБЕКИСТОНДА ПИЁЗДОШЛАР (ALLIACEAE) ОИЛАСИГА МАНСУБ САБЗАВОТЛАРНИНГ ЗАРАРКУНДАЛАРИНИ ЎРГАНИШ БЎЙИЧА ОЛИБ БОРИЛАЁТГАН ТАДҚИҚОТЛАР

*Акромов Баҳтияр Ақмалович,
к/х.ф.н., докторант
Ўзбекистон ўсимликларни ҳимоя
қилиши илмий тадқиқот институти
E-mail: b.akromov@inbox.uz*

Пиёз экинлари 6,0 минг йилдан бери инсониятга маълум экин турларидан бўлиб, 4,0 минг йилдан бери истеъмолга ишлатилиб келинади. Ҳозирги замонга келиб пиёздош сабзавот экинлари дунёнинг барча худудларида экилиб келинади.

Пиёзнинг ватани Марказий Осиё тоғлари ҳисобланади, айрим жойларда унинг ёввойи ҳолда ўсиб турганини кузатиш мумкин. Саримсоқ пиёзнинг ёввойи турлари эса Афғонистон, Греция, Ироқ худудларида учрайди. Аждодларимиз қадимдан пиёздош сабзавотларни етиштириб, севиб истеъмол қилиб келишган. Пиёз таркибида, айниқса саримсоқ пиёз таркибидаги қуруқ модда бошқа сабзавот турларига қараганда анча кўп микдорни ташкил этади. Масалан, саримсоқ пиёз таркибидаги қуруқ модданинг умумий микдори 35 % га яқин.

Оддий пиёз ва саримсоқ пиёзнинг кимёвий таркиби ташки мухит таъсирида нисбатан ўзгаради. Масалан, тоғли Олтой худудининг денгиз сатҳидан 800 м баландлигидаги саримсоқ пиёз таркибидаги С витамин (аскорбин кислота) микдори 1 кг қуруқ модда ҳисобига 1,3 г га teng бўлса, кучли ультрабинафша нурланишли мухит, яъни 3100 м баландликда бу микдор 2,8 г га teng бўлар экан.

Пиёздош сабзавотлар иштаҳа очар хусусиятга эга бўлиб, оддий пиёзнинг пиёзбоши ва барги ҳам хомлигича, ҳам пиширилган ҳолда севиб истеъмол қилинади. Истеъмол қилишнинг ҳар бир инсонга йиллик ўртача меъёри 9–10 кг ни ташкил этади. Саримсоқ пиёз ўзига хос ҳидга эга бўлиб, унинг пиёзбошлари консервалашда, колбасалар ишлаб чиқаришда, ҳамда пазандачиликда ишлатилади. Пиёзлар таркибидаги фитонцидлар ҳисобига қимматли доривор сифатида ҳам аҳамиятлидир. Улардан олинган препаратлар тиббиётда жиғилдон қайнашида, санчиқларда, гипертоник касалликларда, атеросклерозда ҳамда турли жароҳатларни тузатишда кенг фойдаланилади.

Қишлоқ ҳўжалигига озиқ-овқат маҳсулотларини етиштиришда, ундан сифатли юқори ҳосил олишда, айниқса, зааркунанда, касаллик ва бегона ўтларга қарши курашнинг аҳамияти катта. Зеро бундай тадбирларнинг ўтказилиши 30% гача қўшимча ҳосилни сақлаб қолиш имконини беради.

Ўзбекистон шароитида оддий пиёз ва саримсоқ пиёз зааркундаларининг тарқалиши, ривожланиши, зарари ҳамда уларнинг таркиби бугунги кунгача кенг ўрганиб чиқилмаган, ушбу зааркундаларга қарши илмий асосланган тавсияномалар мавжуд эмас Марказий Осиёда шу жумладан, Ўзбекистонда пиёздош экинлар – пиёз ва саримсоқ пиёз зааркундалари тўғрисидаги, уларнинг ривожланиши, тарқалиши, зарари ҳақидаги қисқа маълумотлар В.В.Яхонтов (1953,1962); Т.Н.Нурмуратов ва Г.Х.Шек (1983); Б.С.Болтаев ва бошқ. (2013), Р.А.Хакимов ва бошқ. (2017), Р.Очилов ва бошқ. (2017) муаллифлигидаги илмий манбаларда келтириб ўтилган.

Адабий манбаларга кўра оддий пиёз ва саримсоқ пиёз экинлари 95 турдан ортиқ зааркундалар билан заарланади. Шулардан 10–15 тури иқтисодий сезилларли даражада заар келтирувчи асосий зааркундалар ҳисобланса, қолган турлари бу ўсимликларни

кўшимча озиқ сифатида заарлайди.

Асосий зааркунандалар сифатида пиёз поя нематодаси, пиёз яширин хартумли қўнғизи, пиёз пашшаси, пиёз визилдоқ пашшаси, пиёз күяси, пиёз илдиз канаси, тамаки трипси, ғовакловчи пашшалар, симқурт ва сохта симқуртлар, бузоқбошлар, кемирувчи тунлам куртлари, гамма тунлами, карам тунлами кабилар таъкидланади.

Кейинги йилларда пиёздош сабзавот экинлар майдонини кенгайиши, ҳамда Республика-мизда қишлоқ хўжалиги экинларини жойлаштириш структурасида рўй берган ўзгаришлар йиллар мобайнида озиқланиш занжири асосида вужудга келган организмлар ўртасидаги ўзаро муносабатлар ва боғлиқликларнинг бузилишига олиб келди, ҳамда заарли организмлар тур таркибининг ўзгариши, илгари ҳосилдорликка таъсири кам бўлган турларнинг заарини ошишига сабаб бўлди. Бу омиллар пиёздош сабзавот экинлар ҳосилини зааркунандалардан сақлаб қолишда уларга қарши олиб бориладиган кураш тадбирларининг аҳамиятини ошириб, унга илмий асосда ёндашишни тақозо этади.

Оддий пиёз ва саримсоқ пиёз экинларининг зааркунандалари ва уларнинг энтомофаглари тур таркибини, уларнинг биоэкологик ривожланиш хусусиятларини ўрганиш оддий ва саримсоқ пиёз экинларининг асосий зааркунандаларига қарши самарали кураш тизимини ишлюа чиқиши имконини беради.

Пиёздош сабзавотлар – пиёз ва саримсоқ пиёзнинг зааркунандалари ва уларни энтомофаг ва акарифагларининг тур таркибини ўрганиш учун кузатувлар ва намуналар тўплаш В.А.Тряпицин, В.А.Шапиро, В.А. Шепетильникова (1965), В.Ф.Палий (1966), В.П.Васильев ва бошқалар (1975), В.Б.Голуб, Д.Р.Колосева ва бошқалар (1980), М.А.Володичев (1986) услублари бўйича олиб борилмоқда.

Келгусида тадқиқот натижалари асосида самарали кураш тизми ишлаб чиқилади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Болтаев Б.С, Сулаймонов Б.А, Мавлянова Р.Ф, Холмуродов Э.А. Рустамова И.Б, Сабзавот экинларининг зааркунанда, касалликлари ва уларга қарши кураш чоралари. Кўлланма. Тошкент, Ўзбекистон, “Sylmo Servis” нашриёти, 2013,. 16 бет. 6-7 б
2. Васильев В.П. и др. Вредители сельскохозяйственных культур и лесных насаждений. Том–III. Методы и средства борьбы с вредителями, системы мероприятий по защиты растений.–Киев:Урожай, 1975.–528 с.
3. Володичев М.А. Методы учета вредителей//Защита растений.–Москва, 1986.–№6.–С.15–16.
4. Голуб В.Б., Колосева Д.Р. Энтомологические и фитопатологические коллекции, их составление и хранение.–Воронеж: Изд. ВУ, 1980.–228с.
5. Нурмуратов Т.Н., Шек Г.Х. Справочник агронома по защите растений / Под ред. Т.Н.Нурмуратова и Г.Х.Шека.– Алма-Ата.:Кайнар, 1983.– 184с.
6. Очилов Р., Бобобеков Қ., Сагдуллаев А., Дусманов С., Акромов Б., Хамраев И. Пиёз пашшаси ва унга қарши кураш. Тавсиянома. – Тошкент, 2017. – 8 б.
7. Палий В.Ф. Методика фенологических и фаунистических исследований насекомых.–Фрунзе: Изд. АН Киргизской ССР, 1966. – 175с.
8. Тряпицын В.А., Шапиро В.А., Шепетильникова В.А. Паразиты и хищники вредителей сельскохозяйственных культур.– Л.: Колос, 1965.–152с.

Хакимов Р.А., Адилов М.М., Низомов Р.А., Юнусов С.А. Пиёз ва саримсоқни август-сентябрь ойларида экиш бўйича тавсиялар, Тошкент, 2017. – <https://agromart.uz/uz/news/piyoz-va-sarimso-ni-avgust-sentyabr-oilarida-ekish-b-iicha-tavsiyalar-104-0>

УЎТ: 982.635.632.39.12.

ИССИҚХОНАДА ЕТИШТИРИЛАДИГАН ЭКИНЛАРНИ ХИМОЯ ҚИЛИШ УСУЛЛАРИ

Махаммедов Матвой Курбаналиевич
Ўсимликларни химоя қилиши илмий тадқиқот институти
мустақил тадқиқотчиси
matvayataxedov@gmail.com

2016-йил 14-декабрдаги Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимиға киришиш тантанали маросимига бағишлиланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисида Шавкат Мирзиёев ўз нутқида «Қишлоқ хўжалигини ислоҳ қилиш ва озиқ-овқат хавфсизлигини тъминлаш масалалари хеч шубҳасиз биз учун энг муҳим вазифалардан бўлиб қолади» деб таъкидлаб ўтиши бу борада амалга оширилаётган чора тадбирлар кўламини кенгайтириш қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари нафақат республикамиз озиқ-овқат хавфсизлигини тъминлаш билан бир қаторда жаҳон талабларига жавоб берадиган маҳсулотлар етиштириб, ватанимиз экспорт салоҳиятини ошириш вазифаларини белгилаб берди.

Бундан ташқари хозирги кунда республикамизда кўпгина сабзавот экинлари асосан иссиқхоналарда етиштирилиши биз учун сир эмас албатда. Ушбу ислоҳатларни олиб бориш билан бир қаторда ўсимликларни заарли организмлардан химоя қилиш долзарб хисобланади. Чунки уларнинг зарари туфайли 30 % ва ундан кўп хосилдорлик нобуд бўлади.

Сўнги йилларда республикамиз иссиқхоналарида иссиқхона трипси тарқаганлиги ва жиддий зарап келтирилаётганлиги аниқланиб, зааркунандага қарши атроф муҳитга кам тъясирли самарали кураш чораларини ишлаб чиқиш зарурати туғилди. Махсус қўчат хоналарда етиштирилган кучатларни ерга ўтказгандан сўнг уларни илдиз остидан уйғинлашган кураш усуlda курашиш зааркунанда ва касаликлардан химоя қилиш ҳамда илдиз системаси яхши ривожланиш учун биостумляторлар қўшиб аралашма таёrlаб уларни кўчат илдиз остига 100 миллиграммдан қўшиб қўйиб чиқилади. Биз биламизки иссиқхоналарда ўсимликларни зааркунанда, касаликлар химоя қилиш ҳамда уларни яхши ривожланиш учун озиқалантириш ишлари алоҳида-алоҳида бажарилар эди. Бу эса хар бир парвариши учун алоҳида меҳнат, ишчи кучи ва ортиқча ҳаражат талаб қилинар эди. Кўчат кучли (бақувват) бўлиши учун унда яхши ривожланган илдиз бўлиши зарур. Бунинг учун биз зааркунанда ҳамда касаликлардан химоя қилиш учун маҳсус тажрибалар ўтказдик. Иссиқхонада кўчат ерга ўтқазилгандан кейин (4-5 кун) уни трипс ва касаликлардан химоя қилиб, ўсимлиkn бақувват қилиш мақсадида, турли хил препаратлардан тайёрланган эритмани ҳар бир илдиз атрофига қўйиб чиқилди. Бодринг кўчатларини иссиқхона шароитида ерга ўтқазилгандан (5 кун) кейин, уларни иссиқхона трипси билан бир қаторда илдиз чириш, фитофитора ва қўнғир доғланиш касаликларидан ҳамда йўлдош зааркундалардан: симқурт, кузги тунлам, шира, ғовак ҳосил қилувчи пашша, оқканот ва бошқалардан, химоя қилиш ҳамда ўсимликилдизини бақувват қилиш мақсадида қўйидаги аралашмалар тажрибаларда синаб кўрилди. Бунинг учун биз тажриба схемасида келтирилган препаратларни кўрсатилган сарф микдорларда ҳар бир ўсимлик илдиз остига 100 гр дан қўйиб чиқилди.

Тажриба схемаси:

1. Ридомил голд МЦ 68% с.д.г 0,2 %+Гаучо М 58,5% н.кук. 0,8 %-0,05%+Гуммат К,-0,01%.
2. Максим XL, 3,5 % сус.к.-0,3 %+БИ-58 (янги)-40 % эм.к. 0,12%+Гуммат К,-0,01%.
3. Курзат Р 44 % н.кук.-0,2 %+Децис 2,5% эм.к.-0,05%+Гуммат К-0,01%.
4. Ридомил голд МЦ 68% с.д.г 0,2 %+Имидо 35 % сус.к. 0,03%+Гуммат К -0,01%.
5. Назорат, ишлов берилмаган.

Тажриба натижаларига кўра, Ридомил голд МЦ 68% с.д.г 0,2 %+ Гаучо М 58,5% н.кук. 0,8%-0,05% + Гуммат К, -0,01% аралашмалари қўйилган биринчи вариантда 40 кундан сўнг, шира, ғовак ҳосил қилувчи пашша ҳамда иссиқхона трипсининг пайдо бўлиши кузатилди. Максим XL, 3,5% сус.к.– 0,3% +БИ-58 (янги)-40% эм.к. 0,12% +Гуммат К,-0,01% аралашмаси қўлланилганда шира, ғовак ҳосил қилувчи пашша ва ўргимчакканалар пайдо бўлиши 40-куни, трипс 30-куни, оқканот эса бироз олдинроқ, яъни препарат қўлланилгандан кейин

20-куни пайдо бўлди. Курзат Р, 44% н.кук.-0,2% +Децис, 2,5% эм.к.-0,05% + Гуммат К, - 0,01% аралашмаларидаги вариантида энг паст натижা қайд этилди. Бунда шира, трипс, FXП препарат қўлланилгандан кейин 30 куни, оқсанот 20-чи куни пайдо бўла бошлади. Ўргимчаккана эса 10-чи куни ёк ўсимлиқда пайдо бўлиб заарлай бошлади. Тўртинчи вариантдаги Ридомил голд МЦ 68% с.д.г 0,2 % + Имидо, 35% сус.к.– 0,03% + Гуммат К, - 0,01% препаратларнинг аралашмалари қўлланилганда трипс, ғовак ҳосил қилувчи пашша ҳамда оқсанотнинг пайдо бўлиши 30-куни кузатилган бўлса, шира 40-куни, ўргимчакканада эса, биринчи вариантдаги натижадек 10-куни қайд этилиши кузатилди. Ушбу қўлланилган вариантлардаги препаратлар илдиз ости зааркунандаларига (симкурт, кузги тунлам) қарши 100% самара бериши кузатилди.

Демак, америка трипсига қарши Ридомил голд МЦ 68% с.д.г 0,2%+ Гаучо М 58,5% н.к. 0,8 % - 0,05% + Гуммат К, - 0,01%аралашмалари ҳамда, Ридомил голд МЦ 68% с.д.г. 0,2% + Имидо, 35 % с.к.–0,03% + Гуммат К, - 0,01% препаратларнинг аралашмалари илдиз орқали қўлланилса мақсадга мувофиқ бўлиши билан бир қаторда йўлдош зааркунандаларга (симкурт, кузги тунлам, шира, ғовак ҳосил қилувчи пашша, оқсанот ва бошқ) ҳам самарадорлиги юқори бўлиши кузатилди ва ишлаб чиқаришга тавсия этилди

Тажриба ишлари Тошкент вилояти, Кибрай тумани, Лиманария иссиқхонасида 2018 йилда “Шомурод ўғли” МЧЖ хўжалигига қарашли иссиқхонада олиб борилди.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Миронова М.К., Ижевский С.С., Пути инвазий чужеземных насекомых – фитафагов (на примере карантинных видов) “Экологическая безопасность и инвазии чужеродных организмов”. -М.2002.С 62-65.
2. Рашидов М.И. Биологические основы интегрированной защиты посленовыхкультурот вредителей: Автореф. дисс.док... биол.наук.-Ташкент: 2000.- 47с.
3. Хўжаев Ш. Инсектицид, акарицид биологик фаол моддалар ва фунгицидларни си-наш бўйича услубий кўрсатмалар. Тошкент. 2004.-Б.35-36
4. Cho.J.J., Hamasaki R.T., D. Detection of tomato spotted wilt virus in individual thrips by enzyme – linked immunosorbent assay.Phytopathology.1988. 78; 1348-1352.

ГИДРОПОНИКА ШАРОИТИДА АЧЧИҚ ҚАЛАМПИР ЕТИШТИРИШ ТЕХНОЛОГИЯСИ.

Э.Ашурев
Тошкент давлат аграр университети
Телефон: +998915108181
elbek.ashurov@mail.ru

Аннотация: гидропониканинг асосий афзалликлари хақида мулоҳазалар юритилган.

Калит сўзлар: Сабзавотчилик, дехқончиликнинг бошқа тармоқлари, очик ва ҳимояланган (ёпиқ) ерларда етиширилади.

Аччиқ қалампирнинг Республика иссиқхоналарида ва Жанубий Корея иссиқхоналари учун умумқабул қилинган етишириш технологияси қўлланилади. Бунда помидор ва қалампир гидропон усулида етишириш технологик элементлари ва навлари ўрганилади.

Июл ойида экинлар кўчатини тайёрлаш учун минерал вата ва 240 пеноблок кассеталарга тайёрланади. Июл охири ва август ойи бошларида помидор ва қалампирнинг дурагайлари уруғлари кўчат етишириш пеноблок кассеталарга экиласди. Нихоллар доимий жойга ўтгунча суғориб турилади. Кўчатларни 10 л сувга 5 гр калций нитрат озиқлантирилади. Кўчатларни бўйи 20-25 см бўлганда, барглари ташкил этганда дойимий жойга яъни оралиғи 33 см қилиб какос қипиғи тўлдирилган полиэтилен қопчаларга кўчатлар минерал вата билан бирга ўтказилади. Хар бир кўчат алоҳида мослашган томчилатиб суғориш найчаларига эга ва уларни доим назорвт қилинади.

Кўчатларни парваришлишда асосий омиллар яъни ишчи эритма таркиби, (ES) сувни ион ўтказувчанлиги ва (рН) ишкорийлиги меъёрида таминланади. Хар бир кўчат тик сим бағазларга маҳсус қистиргич билан маҳкамланади. Ўсимликларни ўсув даври давомида хар куни микроклиматни созлаган холда озиқли эритма томчилатиб суғориш тизми орқали бериб турилади ва найчалардаги эритманинг таъминланиши назорат қилиб турилади. Ўсув даврида хаммаси бўлиб 210 марта суғорилади.

Ўсимликларни ўсув даври давомида тик сим бағазга хар хафтада бир маҳкамлаб турилади. Шу билан бирга ўсимликларни ён шохлари (бачки новдалар) хам хар хафтада бир марта ва қалампирда хар икки хафтада бир олиб турилади. Қалампир ўсимликтини хосили пишиш даврида, поядагипишган хосилгача барглари хам олиб ташланиб турилади. Бу тадбир хар икки хосил теримидан сўнг жами 13-15 марта бажарилди. Қалампир ўсиб бораётган ва хосилни териб олинган ўсимлик поялари симбағазни пастга туширган холда зиг зак шаклда пастки сим илгакларга йиғиб борилади ва ўсимлик учки қисми тик сим бағазларга боғланиб турилди. Ушбу тадбир хам ўсув даври давомида 5-6 марта олиб борилади.

Ўсимликларни ўсув даври давомида 3-4 марта вирусли касалликларга ва 5-6 марта зараркунандаларга қарши Биологик ва кимёвий кураш чоралари ўтказилди. Ўсимликларни баҳор ойларида кучли қуёш зараридан сақлаш мақсадида тўр пардалар ва совуқ кунларда қалин пардалар (термоадёл) орқали химоя қилинди. Иссиқхонани холатига қараб шамоллатиш, корбонатангдрид гази билан таъминлаш ва заррсизлантириш тадбирлари хам ўсимлик холатига қараб ўтказилди. Хосилни бринчи терими уруғлар униб чиқкандан 95-100 кун ўтгач олиб борилди. Теримлар хосил пишишига қараб ўтказилди. Қалампир ўсимлиги хосили ўсув даври давомида 30-31 марта териб олинади. Хосилни терими май ойининг охири –июн ойининг бошида ўтказилди.

Тажрибани мақсади, вазифаси, объекти ва методикаси.

Ушбу мақсаддага эришиш учун кўйдаги тадқиқот вазифалари қўйилган

-Аччиқ қалампирни гидропоника шароитида юқори хосилли, касалликларга чидамли истиқболли дурагайларни ажратиш;

-гидропоника иссиқхонада аччиқ қалампирни етиширишда мақбул экишоралиқларини аниклаш;

2-Тажриба. Қалампирни гидропоника шароитига мос, юқори хосиллиги, касалликларга чидамли дурагайларни ажратиш.

Тажриба 2016-2018 йилларда гидропоника шароитида етиширишга мослашган аччиқ

қалампирни 6 та нав ва дурагайлари ўрганилди. Ушбу дурагайлар чет элнинг De Ruter Seeds, Enza Zaden, Syngenta, Zeraim Gedera, Seed Technologies, Tezier, Clause каби уруғчилик фирмаларидан. Бундан ширин қалампирни маратолс ва аччиқ қалампирни Тилларанг нав намуналари назорат қилиб олинди.

Тажриба 4 қайтариқли озиқланиш майдони $6,4 \text{ м}^2$. Экиш схемаси 90+50/33 см. Майдонча қўшқатор, узунлиги 4м, 1.6м ва 24 таўсимлик жойлашган.

Гидропониканинг асосий афзалликлари:

- тупроқ ва гўнгдан умуман фойдаланилмайди;
- ўсимликларнинг ўсув фазаларига боғлиқ ҳолда сувга ва минерал озиқа моддаларига бўлган талаби талаб қилинган миқдорда ва муддатларда тўлиқ таъминланади;

- минерал ўғитларнинг самарадорлиги юқори бўлади;
- сув 60-70% гача иқтисод қилинади;
- гидропоникада иссиқлик оддий иссиқхоналарга нисбатан 25-30% гача тежалади;
- ерни экишга тайёрлаш ерни органик ўғитлар билан бойитиш, ишлов бериш, суғориш учун эгатлар очиш, минерал ўғитлар сепиш, бегона ўтларга қарши курашиш тадбирлари талаб қилинмайди;

- умумий экологик муҳитга салбий таъсири йўқ, қабул қилинган технологияда (экинлар учун берилган минерал ўғитлар ва касаллик, зааркунандаларга қарши сепилган препараторлар қолдиги тупрокда тўпланиб турли салбий экологик оқибатларни келтириб чиқаради).

Иссиқхонанинг асосий элементлари қўйдагилардан иборат:

- иссиқхона каркас типидаги ярим айлана метал конструкцияли; - иссиқхонанинг тепа қисми, ён томонлари ва ер юзаси маҳсус полеэтилен плёнка билан қопланган;

- ўсимликни қуёш иссиқлиги таъсиридан ҳимоя қилувчи, алюминиلى пардалар, иссиқликни сақловчи унг, чап, орқа ва тепа пардалар;

- ўнг, чап ва орқа ён томонларидаги тўрлар; - иссиқхонада ҳаво намлигини тартибга соливчи туманлатгич ускунаси;

- шамоллатиш тизими;

- сенсирлар (ҳаво харорати, намлиги ва иссиқликни ўлчавчи датчиклар);

- сув ва минерал ўғитларни сақлаш идишлари;

- сув ва минерал ўғитларни аралаштириш тизими, кўчат тайёрлаш касеталари, ўсимликни дастлабки ўстириш блоки ва кокос қипифи;

- томчилатиб суғориш тизими;

- исситиш тизими (газ, нефт маҳсулоти билан ишловчи) ускуналардан иборат; - иссиқхона элементларини автоматлашган бошқарув тизими.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Аббасов А.М. Аччиқ қалампир./Сабзавоткорлар китоби.- Т.: Мехнат, 1988.- 18 б.

2. Аббасов А.М. Характеристика районированных сортов./Справочник по овощеводству, бахчеводству и картофелеводству.- Т.: Мехнат, 1986.- С. 29.

3. Азимов Б.Д., Хакимов Р.А., Аббасов А.М., Азимов Б.Б. Аччик калампир./Сабзавотчик, полизчилик тадбирлар таквими.- Т., 2010.

УЎТ: 633.51+631.811.1

**КАС ВА КАРБАМИД ЎҒИТЛАРИ АСОСИДА ТАЙЁРЛАНГАН СУСПЕНЗИЯ
МЕЬЁРЛАРИНИНГ ҒЎЗАНИ ГУЛЛАШ ДИНАМИКАСИГА ТАЪСИРИ.**

M.G. Азимова

*Пахта селекцияси, ургучлиги ва
етиштириши агротехнологиялари
илмий-тадқиқот институти
(ПСУЕАТИ) қ.х.ф.ф.доктори
Телефон: +998909830598*

Аннотация: Ушбу мақолада типик бўз тупроклар шароитида ғўзани Навруз навида КАС ва карбамид асосида тайёрланган суспензияларнинг мақбул меъёrlарини ғўзани гуллаш динамикасига таъсири аникланган. Нисбатан юкори кўрсаткичлар суспензиялар ғўзани гуллаш даврида қўлланилганда олинган.

Калит сўзлар: ғўза, суспензия, карбамид-аммиакли селитра (КАС), карбамид, гуллаш динамикаси

Маълумки, ғўза кўп йиллик, қисқа кунлик яримбута шаклидаги ўсимлик бўлиб, гуллаш жараёни ва ҳосил тўплаши ҳамма ҳосил шохларида бир вақтда бўлмай, маълум даврларда кечади. Бу ўсимликни амал даврини узунлиги нафакат иқлим шароитларига қолаверса унинг ирсий хусусиятларига ҳам боғлиқдир. Ғўзани гуллаш жараёни икки навбатда – қисқа ва узоқ давом этади .

Иброҳим Ахмед Иброҳим Сайёд Ахмедни изланишларида ғўзани ўрта толали 175-Ф навининг гуллаш динамикаси қўчат қалинликлари ва ўғит меъёrlарига боғлиқ ҳолда ўрганилган. Олинган маълумотларни кўрсатишича, ўғитлар меъёри N-250, P-160, K-90 кг/га дан N-400, P-240, K-180 кг/га ортиши билан ғўза гуллаши секинлашади. Бунга сабаб, озиқа унсурлари билан ортиқча таъминланганда вегетатив бўлаклар тезроқ ривожланиб, генеративлари орқада қолади.

Биз 2010-2011 йилларда ғўзани “Навруз” навида КАС ва карбамид ўғитлари асосида қўлланилган суспензияларни турли меъёrlарини гуллаш динамикасига таъсирини аникладик. Ғўзанинг гуллаш динамикаси бўйича олинган маълумотларга кўра, суспензиялар ғўзани 2-3 чинбаргли даврида қўлланилганда 2010 йил шароитида назорат вариянтида кузатув муддатларига мутаносиб равища ғўзалар 12, 22, 37 ва 48 фоизга гулга киргани аникланган ҳолда КАС ўғитини 3,0; 5,0; 7,0 ва 9,0 л/га меъёrlари таъсирида кузатувни охирида (14.07) бу кўрсаткичлар 49; 51; 50 ва 49 % га тенг бўлган. Демак, КАС ўғитини 5,0 л/га меъёrlаридан назоратга нисбатан 3,0 % юкори, маълумотлар олинган. Бу даврда карбамидни 4,0 кг/га меъёrlаридан назораттан юкори, кўрсаткичлар олиниб, 52 % ғўзалар гуллаганлиги кузатилди, бу эса КАСникига назораттан 1,0 % га назоратдан эса 4,0 % га юкори бўлганлиги аникланди.. Худди шундай кўрсаткичлар 2011 йил шароитида ҳам олинган. Демак, суспензияларни ғўзани дастлабки ривожланиш даврда (2-3 чинбаргда) қўлланиши ҳам ғўзани гуллаш жараёнини назоратга нисбатан тезлашиши аникланди. Суспензиялар ғўзани шоналаш даврида қўлланилганда ғўзани гуллаш динамикасига таъсири 2-3 чинбаргдагига нисбатан юкорироқ бўлганлиги кузатилди, бу суспензияларни таъсири ғўзанинг барг сатҳи юзасига боғлиқлигидан далолат беради. Кузатувлар бу муддатда КАС ўғити 7,0 л/га + KCl 4,0 кг/га билан биргаликда қўлланилганда, карбамид эса 7,0 кг/га +KCl 4,0 кг/га билан аралаштириб сепилганда нисбатан юкори маълумотлар олиниб, кузатувни охирида (14.07) ўғит турларига мутаносиб равища 54 ва 55 % ни ташкил қилди. Қолаверса бу кўрсаткичлар суспензиялар ғўзани 2-3 чинбаргли даврида қўлланилганга нисбатан 3,0 ва 5,0 % га юкоридир.

Таъкидлаш жоизки, ғўзани гуллаш даврини бошида қўлланилган суспензияларни таъсири, (10-15 кундан сўнг) ўсимлик тўла гулга киргач аникланди, нисбатан мақбул кўрсаткичлар КАС ўғити 9,0 л/га + 7,0 P₂O₅ ва карбамид 10,0 кг/га + 7,0 кг/га P₂O₅ билан қўлланилганда олинди ва кузатув охирида (2010) 57-57 % ни ташкил қилган. Бу кўрсаткичлар суспензиялар ғўзани 2-3 чинбаргли даврида қўлланилганда олинган мақбул кўрсаткичлардан 6,0 ва 5,0 % га, шоналаш даврида қўлланилганга нисбатан эса 3,0 ва 2,0

% га юқори бўлган. Фақат КАС ва карбамид ўғитлари асосидаги суспензиялар қўлланилган варианtlарда ҳам уларни (РК) аралашмаларига яқин маълумотлар олинди ва ғўза гуллаш давридаги маълумотларда назоратга нисбатан 6,0 % дан юқори мақбул варианtlарга нисбатан эса 1,0 ва 1,0 % га камрок бўлганлиги аниқланган.

Хулоса қилиб айтиш керакки, суспензиялар тайёрланган ўғит турларидан қатъий на зар уларни ғўзани гуллаш жараёнiga таъсири борлиги кузатилди, нисбатан юқори кўрсаткичлар гуллаш даврида, карбамид асосида қўлланилган суспензиялар таъсирида олинди. Бир ҳолатни алоҳида таъкидлаб ўтмоқчимизки, ғўзани гуллаш жараёнини тезлашиши оқибатида ўсимликда нафақат қўсаклар етилиши қолаверса уларни очилиш жадалиги ҳам ортиб боради. Оқибатда ҳозирги куннинг талаби бўлган эрта муддатларда пахта ҳосилини йиғиб-териб олишга имконият яратилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Қ.А.Давронов, М.Қ.Парпиева. Ғўза парваришида ҳосил элементларини тўкилишини олдини олиш чоралари. “Қишлоқ хўжалик маҳсулотларини ишлаб чиқариш, сақлаш ва қайта ишлашнинг тежамкор технологиялари ва уларнинг инновацион ечимлари”. Республика илмий ва илмий-техник анжумани материаллари. Фарғона 2017 йил 20-21 апрель 456-457 б.
2. Дадаҳожаев А.Т., Эркаев А.У., Алиев А.Т., Ким Р.Н. Рекомендации по применению карбамидно-аммиачной селитры (КАС), Ташкент, 2006, 13с
3. Иброҳим Ахмед Ибройим Саид Ахмед. Влияние густоты и уровня минерального питания на продуктивность средневолокнистого хлопчатника сорта 175-Ф на типичных сероземах. Дисс. на соиск. учен.степени к.с.-х.н. Ташкент, 1985.
4. О.Ибрагимов, Қ.А.Давронов, А.Ўлмасова. Ғўза парваришида ҳосил тугунчалари тўкилишининг олдини олиш чоралари. AGRO ILM 6 [38]- SON, 2015.9-10 б.

СИЙДИК ЙЎЛЛАРИ ИНФЕКЦИЯЛАРИДАГИ УНДИРИЛИШ КЎРСАТКИЧЛАРИГА ТАЪРИФ

*Муротов Нуриод Фарходович
Шарифова Шахноза Кучкаровна
Микробиология вирусология ва
иммунология кафедраси ассистенти
Бухоро давлат тиббийот институти*

Илмий изланишнинг мақсади болаларда кечган сийдик йўллари инфекцияларида (СИЙ) ундириб олинган граммусбат ва грамманфий қўзғатувчилар аниқланиш даражасини ўрганиш ва баҳолаш бўлди.

Бунинг учун СИЙ чалинган 167 нафар 15 ёшгача бўлган bemor болалар сийдиги на- муналаридан ундирилган қўзғатувчилар штаммларининг учраш даражаси таҳлил қилинди. Қўзғатувчилар идентификацияси Bergey's (1997) ва Manual of Clinical Mycobiology (1999) бўйича олиб борилди.

Олинган натижалар СИЙ этиологик агентлари орасида асосий қўзғатувчи *E.coli* бўлганини (66,3%, шундан 7,1% и гемолитик штаммлар) кўрсатди, кейинги ўринларда *Klebsiella spp* (4,7%) ва *Enterobacter spp* (2,8%), бўлдилаr. *P.aeruginosa* нинг кам микдорда ажратиб олинганлиги эътиборли, чунки адабиётлар маълумотлари бўйича улар кўп учрайди. Фикримизча, бу Жанубий Орол бўйи минтақасидаги bemorларга хос хусусият. Граммусбат микроорганизмлар орасида етакчилик *S.epidermidis* томонда (9,3%, шундан 2,4% и гемолитик штаммлар) бўлди. *E.faecalis* (4,1%) ва *S.aureus* лар (3,9%, шундан 0,5% и гемолитик штаммлар) ундан кам микдорда ундириб олинди.

Граммусбат ва грамманфий микроорганизмларнинг бир бирига нисбати 1:3,4 га teng бўлди (мос равишда 22,4 ва 77,1%).*Candida spp* бўлса барча ундирилган қўзғатувчиларнинг 0,5% ини ташкил этди, холос.

СИЙ кечиши давомида динамикада ўтказилган такrorий бактериологик текширувлар таҳлили шуни кўрсатди, bemorларнинг 60,0% ида шу қўзғатувчи сақланиб қолган, 35,0% ҳолатда эса бошқа микроорганизмга алмашинув кузатилган. Кўпчилик ҳолларда *E.coli* *Klebsiella spp* (30,0%), *Proteus spp* (25,0%) билан, баъзан *Enterobacter spp* (5,0%) билан алмашган бўлса, 5,0% ҳолатда *P.aeruginosa* билан алмашган. Шунингдек, *Klebsiella spp* нинг *P. aeruginosa* билан алмашинуви 10,0% ҳолатда кузатилган.

Олинган култураларнинг давом эттирилган идентификацияси *Escherichia*, *Pseudomonas*, *Staphylococcus* авлодлари вакилларининг морфологик, тинкториал ва культурал хусусиятлари билан бир қаторда биокимёвий, антигенлик ва бошқа таксономик белгилари бўйича ҳам бир ҳиллигини кўрсатиб берди.

Шундай қилиб, болаларда кузатилган сийдик йўллари инфекциялари этиологик агентлари орасида асосий қўзғатувчи *E.coli* бўлди, кейинги ўринларда *Klebsiella spp* ва *Enterobacter spp* бўлдилаr. Динамикада такrorий ўтказилган бактериологик текширувлар bemor болаларнинг 60% ида шу қўзғатувчи сақланиб қолганини, 35% ида эса бошқа микроорганизмга алмашинганини кўрсатди. Юқоридагилардан келиб чиқиб даволаш-профилактика тадбирларини асосий қисми айнан шу ҳолатни ҳисобга олган ҳолда ўтказилиши лозим.

САБЗАВОТЧИЛИКНИНГ ХОЗИРГИ ВА КЕЛАЖАК ИСТИҚБОЛИ

Э.Аширов
Тошкент давлат аграр университети
Телефон: +998915108181
elbek.ashirov@mail.ru

Аннотация: сабзавотчилик – дехқончиликнинг сабзавот экинларини етиштириш билан шуғулланадиган тармоғидир. Дала ва ҳимояланган ердаги сабзавотчилик хусусида мулоҳазалар юритилган.

Калит сўзлар: Сабзавотчилик, дехқончиликнинг бошқа тармоқлари, очиқ ва ҳимояланган (ёпиқ) ерларда етиштириллади.

Сабзавот экинлари очиқ майдонларда баҳор, ёз ва куз даврларида сабзавот ҳамда уруғ олиш учун, ёпиқ ерларда эса мавсумдан қатъий назар сабзавот олиш учун етиштириллади. Ҳимояланган ерларда ўсимликнинг ўсиши ва ривожланиши учун жами омиллар сунъий яратилади ва уни бошқариш мумкин. Бунга мисол қилиб иссиқхоналар ва уларда яратиладиган қулай шароитларни олишимиз мумкин. Бу эса қиши, эрта баҳор, кеч кузда ҳам сабзавот етиштириш имкониятини яратади. Сабзавотчиликда етиштирилладиган экинлар турининг кўплиги, биологик хусусиятларининг хилма-хиллиги билан ҳам ажralиб туради. Ўзбекистонда 70 га яқин турдаги сабзавот экинлари етиштириллади ва қишлоқ хўжалигига салмоқли ўринни эгаллайди. Ўрта Осиёда қовуннинг 2000 йил илгари, тарвуз, қовоқ, бодринг, пиёз, сабзи, қалампир, турп ва бошқа сабзавотларнинг ундан ҳам илгари экилгани маълум. Халқ селекциясида сабзавот экинларининг дунёга машхур навлари яратилган.

Асрлар давомида сабзавот экинларининг тур таркиби ўзгариб борди. Масалан, 19-асрнинг 2-ярмидан Россия орқали помидор, картошка, карам, гулкарам, булғор қалампир, Хитойдан эса редиска, патиссон, пекин карами ва бошқалар кириб келди ҳамда асосий экинлар қаторидан жой олди. Ўзбекистонда сабзавотчилик 20-асрнинг 30-йилларидан бошлаб кескин ривожланди, экиладиган экин турлари ва майдони кўпайди. 1934 йилда Ўрта Осиё сабзавотчилик тажриба станцияси ташкил этилди. 1940-йилда сабзавот экинлари майдони 25,3 минг га, ялпи ҳосили 315,2 минг тонна, ҳосилдорлиги 125 с/га ни ташкил этди. Урушдан кейинги йилларда катта шаҳарлар ва саноат марказларига яқин ерларда ихтинослашган йирик сабзавотчилик хўжаликлари ташкил этилди, сабзавотчиликни механизациялаш муаммолари ҳал қилинди, ҳимояланган ерларда сабзавот етиштириш майдонлари кенгайди, комбинат типидаги йирик иссиқхоналар қурилиши бошланди. Тошкент, Самарқанд, Андижон ва бошқа шаҳарларда сабзавотларни қайта ишлаш саноати барпо этилди. 1960 йилда Ўрта Осиё сабзавотчилик тажриба станцияси негизида Ўзбекистон сабзавот, полиз экинлари ва картошкачилик илмий-текшириш институти иш бошлади. Ишлаб чиқаришга юқори сифатли маҳсулот берадиган, ҳосилдор, касалликлар ва заараркунандаларга чидамли, турли муддатларда пишадиган сабзавот экинларининг янги навлари жорий этилди. Сабзавот экинлари уруғчилиги ва уруғшунослиги йўлга қўйилди. 1980 йилга келиб Ўзбекистонда сабзавот экинлари майдони 104,3 минг га, ялпи ҳосили 2459,1 минг т, ҳосилдорлиги 221 с/га ни ташкил этди. 21-аср бошидан Ўзбекистонда аҳоли жон бошига йиллик сабзавотлар истеъмолининг физиологик нормаларини жами 113,3 кг; шундан карам 2,1, помидор 25,6, бодринг 5,5, пиёз ва саримсоқ 18,3, сабзи 18,3, лавлаги 5,5, бошқа сабзавотлар 20,0 кг таъминлаш максадида сабзавотчилик жадал ривожлантирилмоқда. Йирик шаҳарлар ва саноат марказлари атрофларида туманлар, асосан, сабзавотчилик билан шуғулланади. Ширкат, дехқон ва фермер хўжаликларида очиқ далада полиетилен плёнкалар остида эртаги сабзавотларни етиштириш йўлга қўйилган. Республиканинг жанубий вилоятларида эртаги сабзавотлар етиштириш ривожланиб бормоқди. Сабзавотчиликда чет эл навлари ва тажрибалари кенг қўлланилмоқда. 2000-йилда Ўзбекистонда сабзавот экинлари майдонлари 130,4 минг га, ялпи ҳосили 2637,3 минг т, ҳосилдорлиги 173,1 с/га бўлди. Чет элларда сабзавотчилик қишлоқ хўжалигининг энг муҳим тармоқларидан бири ҳисобланади. Шарқий Европада – Болгария, Венгрия, Руминияда ривожланган, бу ерда етиштирилладиган сабзавотларнинг аксарият қисми экспорт қилинади. Италия, Нидерландия (асосан, ёпиқ ерларга экиш ривожланган), Испания, Франция (жон бошига йиллик саб-

завотлар истеъмоли 150-200 кг ни ташкил этади), Буюк Британия, ГФР, Полша ва бошқа мамлакатларда сабзавот катта майдонларни эгаллайди. Сабзавот АҚШ, Япония, Хитой, Мексика, Африка мамлакатларда муҳим ўринда туради.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Миллий энциклопедияси
2. Балашов Н.Н., Овошеводство Т., 1982,
3. Рубсов М. И., Овошеводство, 3 изд. М, 1985.

ИССИҚХОНА ЭФФЕКТИ САЙЁРАМИЗНИНГ ГЛОБАЛ МУАММОСИ

Э.Аширов, С.Мамадалиева.
Тошкент давлат аграр университети
Телефон: +998915108181
elbek.ashirov@mail.ru
sobiramamatadaliyeva3@gmail.com

Аннотация: Агар инсониятнинг мавжуд муаммоларини кўриб чиқсак, уларнинг энг глобалси иссиқхона таъсири хусусида мулоҳазалар юритилган.

Калит сўзлар: Иссиқхона эфектигининг моҳияти, Иссиқлик атмосфераси, иссиқхона таъсирининг механизми.

Иссиқхона таъсирининг таърифи қўйидагича: пастки ҳароратда ўсиш атмосфера қатламлари космосдан кузатилган. Ернинг термал нурланишини тавсифловчи самарали кўрсаткичларга нисбатан. Бошқача айтганда, сайёрамиз юзасида атмосферанинг ташқарисидан анча иссиқроқ ва қатламлар жуда зич бўлгани учун улар иссиқликни бермайдилар ва у паст космик ҳароратлар таъсири остида конденсат ҳосил бўлишини келтириб чиқаради. Механизмнинг соддалаштирилган диаграммаси кўйида келтирилган.

Атмосферада ўзгаришадими?

Тўғридан-тўғри таъсир қилинган иссиқхона газлари инсон фаолияти карбонат ангидрид, метан, азот оксиди, хлорофлорокарбонлар ва озон. Сув буғлари ҳам муҳим иссиқхона газидир. Атмосферадаги ортиқча газларининг контцентрацияси инсон фаолияти туфайли ортиб боради.

Нима учун биз иқлим ўзгаришини кутамиз?

Атмосферадаги иссиқхона газларининг микдори ортиб боради, кўпроқ иссиқлик радиациясини истеъмол қиласи ва Ер юзаси ва пастроқ атмосфера иситилади. Ушбу қўшимча иситиш иссиқхона эфекти деб аталади. Конвенциянинг асосий мақсади бу.

Иссиқхона эфектини ўрганиш биринчи марта 19-асрда Жозеф Фоуриер томонидан қабул қилинди. У эр атмосфераси жуда ўзгариб, иссиқхоналарда шиша ойнага ўхшаш хусусиятга эга эканлигини, яъни қуёш нурлари орқали қайтиб, иссиқлик қайтишини олдини олади. Шунинг учун углерод, сув буғуси, озон ва метандан ташкил топган синтез қилинади. Иссиқхона газлари эмиссияси дунёнинг ҳароратини ошириди? Оддий одамларнинг қилиши мумкин бўлган муҳим ҳисса. Уйда максимал энергия самарадорлигини таъминлаш; Мумкин бўлган жойларда қайта тикланадиган манбалардан энергиянинг чиқарилишини саклаб туринг; Иқтисодий автомобилни ҳайдаш ва жами энергия сарфини камайтиришга интиладиган воситаларни танлаш; Ёғоч маҳсулотларини сотиб олаётганда, уларнинг янгиланиб турадиган манбадан келишига ишонч ҳосил қилинг. Бу асосан инсон фаолияти, асосан фотоальбом ёқилғидан фойдаланиш, эрдан фойдаланиш ва қишлоқ хўжалигига боғлиқ. Даилилларнинг мувозанати одамларнинг таъсирини кўрсатмоқда глобал иқлим. Атмосферадаги иссиқхона газлари контцентрацияси ўзишда давом этди.

Энергия самарадорлигини ошириш;

Энергияни тежаш тадбирларини амалга ошириш;

Углерод бўлмаган ва қайта тикланадиган энергия манбаларидан кенг фойдаланиш;

Янги экологик тоза ва паст углеродли технологияларни ишлаб чиқиб ечим топиш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Миллий энциклопедияси Тошкент, 2000-йил
2. Т.Тиловов Экологиянинг долзарб муаммолари Карши, 2003-йил
3. www.nature.uz

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 20-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(23-қисм)

Масъул мұхаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳих: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 30.09.2020

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000